

PLANINSKA ZVEZA SLOVENIJE
KOMISIJA ZA VARSTVO GORSKE NARAVE
STROKOVNO USPOSABLJANJE ZA:
VARUH GORSKE NARAVE

SEMINARSKA NALOGA
DIVJI PETELIN
in njegovo izginjanje

Mentor : dr. Aleš POLJANEC

Avtor: Janko KOLAR
PD RIBNICA NA POHORJU

Josipdol, Avgust 2018

KAZALO:

1.	Uvod.....	3
2.	Splošno o gozdnih kurah.....	4
3.	Divji petelin.....	5
3.1.	Populacije in njihova razširjenost.....	6
3.2.	Razširjenost divjega petelina v bivši Jugoslaviji in Sloveniji.....	7
3.3.	Opis kokoši in kebčkov.....	9
3.4.	Ugotavljanje starosti.....	10
3.5.	Živlensko okolje.....	11
3.6.	Prebivališče (teritorij).....	12
3.7.	Podnebje in njegov vpliv na divjega petelina.....	13
3.8.	Oglašanje.....	13
3.9.	Rastitev in petje.....	14
3.10.	Spolno razmerje.....	15
3.11.	Gnezdenje, jajca, kebčki.....	15
3.12.	Nori petelini.....	16
3.13.	Križanci.....	16
3.14.	Negativni vplivi na številčnost in njeno nihanje.....	16
3.15.	Izginjanje divjega petelina.....	18
4.	Strokovni pristop za ohranitev divjega petelina na Pohorju.....	19
5.	Sklepne misli	21
6.	Priloga: Tekst in predstavitev dobre prakse prilagojenega gospodarjenja koconogim kuram na Košenjaku.	22

1. UVOD:

Ko sem razmišljal, kaj oz. katero področje bolj obdelati v seminarski nalogi, me je kar nekaj časa begalo dejstvo, da je (smo) ljudje že toliko prizadeli naravo in še vedno (veliko kje) zelo nerazumno posegamo vanjo, da ni področja, kjer ne bi imel možnosti napisati nič. Bežno sem na sugestijo vodje tečaja dr. Irene MRAK pregledal nekaj seminarskih nalog naših predhodnikov, pa sem iz vsega zaznal veliko skrb za ohranjanje narave, od skrbi za ohranitev habitatov do ekoloških dejavnikov, ekosistemov, do geologije pa vse do skrbi za ohranitev kulturne krajine in še bi lahko našteval. Seveda sem se v nekem trenutku moral vprašati kako obdelati tematiko, ki jo bom izbral. Ker sem individualno kar nekako vključen v dogajanje predvsem na območju severnega in zahodnega Pohorja in sem z velikim veseljem in ponosom dolga leta spremljal svatbene plese skrivnostnega »črnega trubadurja« sem se odločil, da se v seminarski nalogi posvetim njemu – divjemu petelinu.

Za letošnje prvomajske praznike sem namreč zaman iskal sledi na območju Črnega vrha na Pohorju, našel pa sem od motornih sani prevoženo področje in ne zgolj po vlakih - torej horizontalno, temveč tudi vertikalno. Z naravovarstvenega vidika, bi rekel: Še eden od negativnih vplivov na izginjanje »velikega petelina«.

Torej, odločil sem se za nalogo, ki bo morda za kakšen odtenek od nekaterih drugih, vsebovala tudi rešitve.

Ker je na osnovi določil Zakona o divjadi in lovu (ZDLov-1) ZAVOD ZA GOZDOVE SLOVENIJE strokovni organ, ki skupaj z lovskimi organizacijami, OE ZRSVN, OE KGZ Slovenije, lokalnimi skupnostmi in drugimi, katerih dejavnost je povezana z divjadjo in njenim okoljem, izdeluje načrte lovsko upravljaljskih območij, sem se oglasil na OE ZGS Slovenj Gradec in vodja odseka za gozdne živali in lovstvo dipl. ing. gozdarstva Zdravko MIKLAŠIČ mi je z veseljem ponudil pomoč. Tako bo vsebinski in zaključni del osredotočen na dejstvo, kako se je neka strokovna služba celovito lotila reševanja nekega problema.

Moja želja je torej vsekakor, da podrobneje predstavim velikega petelina, razloge za njegovo izginjanje – tudi iz Pohorja, istočasno pa seveda tudi ukrepe za njegovo ohranitev, kolikor je le možno.

Moram pa priznati in posebej poudariti, da sem s tem tečajem, seveda preko skrbno izbranega in visoko strokovno usposobljenega predavateljskega kadra, pridobil nova znanja in predvsem nova področja, ki jih bom lahko unovčil, kolikor bo pač mogoče glede na vsebino dela tako v matičnem PD kot morda tudi na terenu.

Posebno zahvalo pa namenjam mentorju dr. Alešu Poljancu, ki mi je nakazal, kako je potrebno razmišljati in pravilno opredeliti problem ter ga ustrezno predstaviti.

2. SPLOŠNO O GOZDNIH KURAH:

Naše gozdne kure, se pravi divji petelin, ruševca, gozdni jereb in belka, so zelo *neprilagodljive* živali. Spremembe v svojem življenjskem okolju težko prenašajo in se nanje odzivajo največkrat tako, da ga zapustijo. To še posebno velja za divjega petelina in gozdnega jereba, katerih življenjsko okolje se zaradi človekovega poseganja v naravo še najbolj in najhitreje spreminja.

Življenjsko okolje ruševca in belke je pri nas zaenkrat še kolikor toliko ohranjeno, v turistično razvitih deželah, npr. v Švici pa že dolgo ugotavljajo, da ruševčeva rastišča tam, kjer se je razmahnil zimski turizem, izginjajo.

Zaradi take neprilagodljivosti so gozdne kure odlični bioindikatorji.

Gozdne kure pa se selijo, ali celo izginjajo zlasti zaradi načina gospodarjenja z gozdovi (sečnja na golo, nasadi ene same drevesne vrste npr. smreke, t.i. premene, ko po naravnih zakonih nastali ali nastajajoči gozd posekamo in s saditvijo gospodarsko vrednejših drevesnih vrst naglo spremenimo okolje ipd.). Vsak nagel in obsežen poseg v življenjsko okolje ima za gozdne kure slabe in velikokrat nepopravljive posledice. Iz prakse so poznani primeri, da so petelini zapustili rastišče že zaradi rahlega redčenja sestoja in se tam že desetletja niso pojavljali. Nasprotno pa se gozdni jereb naseli v nastajajočih, t.i. pionirskih gozdovih, ki navadno nastajajo na opuščeni pašnikih in senožetih, če mu tam le ustrezajo tudi druge razmere.

Vidimo torej, da gozdne kure potrebujejo naraven gozd, ali pa tak s katerim gospodarimo tako, da je podoben naravnemu. V gorskem območju je narava vsaj pri nas, še kolikor toliko ohranjena in zato ruševca in belka zaradi človekove dejavnosti še nista ogrožena. V zadnjih desetletjih so kmetovalci namreč na mnogih mestih opustili planinsko pašništvo; ponekod so bili ti pašniki precej obsežni in so dajali pečat krajini. Imeli so svoje rastlinstvo, ki je v stoletjih izoblikovalo posebne združbe, zdaj pa se ti planinski pašniki naglo spreminjajo, začenja jih obraščati rušje ali pritlikavo bukovje, mnoge rastline so izginile, druge pa so se pojavile na novo. Podobno je z živalstvom. Ta sprememba za ruševca in belko v glavnem ni ugodna in njihovo število na opuščeni planinskih pašnikih upada. Ti živalski vrsti odgovarjata na človekovo oblikovanje okolja – torej v tem primeru na opuščanje planinskega pašništva – tako, da se odseljujeta v območja z ugodnejšimi življenjskimi razmerami, kjer jih pač še najdemo. Zato je za gozdne kure ohranitev njihovega življenjskega okolja pravzaprav najpomembnejši gojitveni in ohranitveni ukrep.

Naše gozdne kure imajo nekaj skupnih značilnosti. Večino življenja prebijejo na tleh, gnezdiijo na tleh, njihovi mladiči (kebčki) zapustijo gnezdo takoj ko se posušijo.

Divji petelin in ruševca sta poligama, kar pomeni, da ob rastiavi oplodita več kokoši, gozdni jereb in belka pa živita monogamo, se pravi, da ima petelinček svojo kokoško. Za divjega petelina in ruševca je značilen *spolni dimorfizem* (spolna dvoličnost); petelin in kokoš se v barvi perja in velikosti bistveno razlikujeta, medtem ko so razlike med spoloma pri gozdnem jerebu in belki komaj opazne. Noge imajo gozdne kure pozimi operjene do prstov, belka pa tudi prste, tako da vidimo samo kremplje.

Gozdne kure imajo na prstih roževinaste resice, zakrnela peresa, ki jim olajšujejo gibanje po snegu. Pri golitvi resice odpadejo, pred zimo pa spet zrastejo. Gozdne kure nimajo »ostrog« kot npr. fazan. Kebčke vodi samo kokoš, ki jih ne pita, temveč jim z brskanjem po tleh pomaga iskati hrano.

Če grozi nevarnost se kebčki poskrijejo in prihulijo, kokoš pa odleti nekoliko stran in tako skuša odvrniti nevarnost od kebčkov.

Gozdne kure so bolj ali manj teritorialne živali. Ne zapuščajo rade svojih stanišč, če pa že, potem večinoma na manjše razdalje.

Za gozdne in tudi za druge kure je značilno, da se ne kopljejo v vodi, temveč v pesku ali suhi prašni zemlji. Pravimo, da se prepelijo. S temi kopeli se kure najbrž skušajo znebiti zajedavcev, uši in klopov. Drobni prašni delci zamašijo zajedavcem dihalne poti in zato poginejo.

Gozdne kure imajo nosnice prekrivane s perjem, kar kaže tudi na to, da izvirajo iz območij s hladnim podnebjem. Oči gozdnih kur obrobajo kožne tvorbe bradavičaste oblike. Te so nad očesom močno razvite in jih imenujemo rože. Pri petelinah so izrazito rdeče, pri kokoših pa so manj razvite in bolj oranžne barve.

Gozdne kure se prehranjujejo pretežno z rastlinsko hrano (gozdni sadeži, popki, vršički gozdnega drevja in grmičevja) zato imajo veliko in raztegljivo golšo in veliko dvodelno slepo črevo. Tako lažje presnavljajo težko prebavljivo hrano, ki vsebuje dosti lignina, celuloze in pogosto tudi smole.

3. DIVJI PETELIN (*Tetrao urogallus*)

Divji petelin je naša največja gozdna kura in naseljuje velikanski evrazijski prostor od Kantabrijskega gorovja (*Cordillera Cantabrica*) v Španiji do vzhodne Sibirije v Rusiji ter od Grško Bolgarske meje do Laponske v Skandinaviji. Seveda pa to niso strnjena območja, vsaj v srednji Evropi ne, temveč večji ali manjši »otoki« kjer še najde za življenje ugodne razmere. Proti severu in vzhodu pa so ti »otoki« vedno večji in obširnejši in postanejo v Skandinaviji in dalje proti vzhodu prek Urala in sibirske tajge eno samo strnjeno območje.

Zaradi pretiranega in zmotnega izvajanja lova v preteklosti, posegov v življenjski prostor ter spoznanja, da stalež divjih petelinov naglo upada, je LZS že leta 1984 lov nanj zaprla. Od leta 1993 pa je v Sloveniji zaščiten po Uredbi o zavarovanih prostoživečih živalskih vrstah. Na osnovi tega v Sloveniji tako lovci kot seveda gozdarji, DOPPS in drugi, že nekaj desetletij spremljamo stalež divjega petelina in izvajamo ukrepe, kolikor jih seveda lahko, za ohranitev te plemenite ogrožene vrste.

Življenjski prostor divjega petelina v Sloveniji in do Makedonije je le jugozahodno obrobje njegovega življenjskega prostora. Na tako velikem prostoru in na tako različnem življenjskem okolju (podnebje, nadmorska višina, geografska širina in dolžina, temperatura, rastlinstvo idr.) so se razvile različne vrste in oblike divjega petelina. Za praobliko divjega petelina štejejo še danes v vzhodni Sibiriji do Kamčatke živečega malokljunega petelina (*Tetrao parvirostris*), ki je izmed vseh vrst in oblik najmanjši. Zaradi podnebnih sprememb v kvartarju, so v evrazijskem prostoru zrasli gozdovi in tako se je divji petelin začel iz vzhodno sibirske tajge seliti proti zahodu. Švedski raziskovalec Johannsen (1957) meni, da sta se v tistem času oblikovali dve skupini in sicer zahodna, ki je bila zaradi vlažnejšega podnebja temneje obarvana in vzhodna, ki je ohranila svetlejše odtenke. Zahodna skupina se je zaradi vmesnih manjših, krajevno omejenih ledenih dob, pač glede na vsakokratno pribežališče, delila na nove vrste in oblike. Strokovnjaki si niso popolnoma edini o vseh rasah, ki bi naj obstajale in prav tako ne o njihovi razširjenosti. To je razumljivo, ker so med območji posameznih ras obsežni prostori, kjer prihaja do medsebojnega križanja. Tako se značilni znaki ene rase izgubljajo, pojavljajo pa se znaki druge. Raziskovanje posameznih ras in njihove razširjenosti še ni končano, saj je glede njihove pripadnosti še precej nejasnosti. To velja posebno za obrobne populacije (na področju nekdanje Jugoslavije). Žal pa ta raziskovanja zelo ovira izginjanje divjega petelina, saj niso mogoče dovolj obsežne meritve in proučevanja, s katerimi lahko ugotovimo pripadnost k določeni rasi. Za taka raziskovanja bi bilo potrebno odstreliti precej odraslih živali obeh spolov, kar pa je zaradi ogroženosti divjega petelina neizvedljivo.

3.1. Populacije in njihova razširjenost

V novejši strokovni literaturi se je precej uveljavila razvrstitev populacij divjega petelina, ki jo je leta 1957 napravil Švedski raziskovalec Johannsen. Vendar so tudi Johannsenovo razvrstitev populacij že dopolnili. Castroviejo, ki je raziskoval Španske divje peteline, je z obsežnimi raziskovanji in meritvami leta 1967 ugotovil, da sta v Španiji dve rasi in ne ena, kot je navajala dotedanja literatura. Zanimiva je tudi primerjava zemljevidov razširjenosti ras divjega petelina, ki sta jih objavila Johannsen (1957) in Castroviejo (1975). Castroviejev zemljevid je dopolnjevalo več strokovnjakov in je za nas zanimiv predvsem zato, ker se za območje nekdanje Jugoslavije nekoliko razlikuje od Johannsenovega. Po Johannsenu naj bi divji petelin v Sloveniji pripadal srednjeevropski rasi (*Tetrao urogallus major*), po Castrovieju in drugih, pa naj bi bila to prehodna populacija. Castroviejo (1975) v poglavju »Divji petelini v jugovzhodni Evropi« izrecno navaja, da sistemski položaj divjih petelinov v južni Jugoslaviji, Bolgariji in srednjih Karpatih in na območju vzhodno od Jeniseja (Rus.) trenutno zelo slabo poznamo in da ostaja sporen.

Johannsen, ki je leta 1957 napravil nov pregled vrst, je divjega petelina razdelil na naslednje velike geografske skupine:

1. južnoevropska skupina (*Tetrao urogallus aquitanicus* in *Tetrao urogallus rudolfi*);
2. srednjeevropska skupina (*Tetrao urogallus major*);
3. severna skupina (*Tetrao urogallus urogallus*);
4. skupina v srednji Finski, južnem delu Rusije in v zahodni Sibiriji (*Tetrao urogallus karelicus* in *Tetrao urogallus uralensis*);
5. skupina vzhodne Sibirije (*Tetrao urogallus tatzanowski*)

S tako razdelitvijo se je Johannsen v glavnem izognil sporom o sistematski pripadnosti, toliko bolj, ker so med njegovimi geografskimi skupinami obširna območja, na katerih prihaja do križanja in nastajajo t.i. prehodne populacije. Če bi pregledovali obširno literaturo, ki obravnava divjega petelina, posebno pa še različno sistematsko razvrstitev, bi se znašli v velikih težavah. Boback (1966) meni, da v Nemčiji obstoja ekoloških ras še niso dovolj proučili, da pa bi v določenem smislu lahko govorili o borovi in smrekovi rasi, pač glede na to, ali žive petelini pretežno v borovih ali smrekovih gozdovih. Tudi v nekdanji Jugoslaviji je okolje v katerem živi divji petelin, zelo različno. Na Pokljuki, Jelovici in Pohorju so to večinoma smrekovi gozdovi, v severni Primorski bukovi, v okolici Ljubljane borovi, na Notranjskem in Kočevskem mešani z bukvijo in jelko, podobno je v Gorskem Kotarju in Bosni, v Črni Gori, Kosovu in Makedoniji pa so to mešani gozdovi iglavcev (smreke, jelke, bori).

Nadmorska višina do nedavnega ni vplivala na razširjenost divjega petelina. V Sloveniji so bila stanišča v gozdovih na gričevjih že pri 200 m nadmorske višine in segajo vse do zgornje gozdne meje pri kakih 1800 m. Največ jih je v pasu med 1200 do 1600 m, torej v sredogorskih gozdovih.

A. Poljanec (2018) Glede na pestrost rastlinskih združb, v katerih so stanišča divjega petelina, moramo poudariti, da rastlinska združba pogojuje zgradbo in drevesno sestavo gozdov, gozdnogojitveno obravnavo itd...torej je v bistvu od rastlinske združbe močno odvisna navzočnost divjega petelina. Vzporedno s tem pa na navzočnost divjega petelina vplivajo tudi drugi dejavniki, npr. mir, starostni sestav gozda, gozdnogojitvena oblika, prvobitna ohranjenost gozda ipd. Po Müller-Usingu (1965), je v Sauerlandu v Nemčiji divji petelin pred uvedbo smreke, naseljeval listnate gozdove. Podobno je pri nas na Pohorju, kjer so nekoč rasli mešani gozdovi iglavcev in listavcev, zdaj pa prevladujejo iglavci. V tem smislu bi bilo torej težko govoriti o ekoloških rasah, vendar kot že rečeno, to vprašanje še ni raziskano. Res pa je, da poznamo sezonsko selitev divjih petelinov iz listnatih gozdov v iglaste. V Trnovskem gozdu so glavna stanišča divjega petelina v bukovih, javorovih in mešanih sestojih, pozimi pa kokoši in tudi petelina pogosto najdemo v sestojih črnega bora. Verjetno pa se gozdne kure ne selijo zato, ker bi imele rajši bor, temveč iščejo večjo varnost in zavetje, bolj umirjeno mikroklimo, nižjo snežno odejo in pozimi morda tudi boljšo, obilnejšo in lažje dostopno hrano. Pod gostimi krošnjami črnega bora v zavetni prisojni legi in na manjši nadmorski višini so pozimi življenjske razmere vsekakor ugodnejše, kakor v golih listnatih sestojih. Med golimi drevesi listavcev je temno obarvane peteline in grahaste kokoši na beli snežni odeji izredno lahko opaziti in so zato izpostavljene plenilcem – lisicam, kunam in kragulju.

Taka sezonska selitev divjega petelina kaže na to, da je do neke mere le prilagodljiv, če so dani tudi drugi pogoji, predvsem pa mir, hrana in zavetje. Vse to pa seveda z ekološko raso nima nobene zveze, saj so ti borovi sestoji nastali s pogozdovanjem golih površin šele v osemdesetih letih 19. stoletja.

3.2. Razširjenost divjega petelina v nekdanji Jugoslaviji in Sloveniji

Divji petelin je bil v Jugoslaviji v preteklosti zelo razširjen. Kot divjad sredogorja je naseljeval območje od Alp na severozahodu prek Dinarskega gorstva, bosanskih in črnogorskih gora vse do zahodnih makedonskih gora. V severovzhodnem delu ex Jugoslavije, v panonskem svetu, Posavju, v večjem delu Srbije, pa divji petelin ni živel, prav tako tudi ne v pasu, ki sega od slovenskega Primorja prek Istre, Hrvaškega Primorja in Dalmacije do Albanske meje. Ta pas je različno širok, omejuje pa ga črta, kjer se začnejo sestoji visokega gozda. Toda tudi v območju strnjenih visokih gozdov so stanišča divjega petelina raztresena v obliki majhnih, med seboj bolj ali manj oddaljenih »otokov«. Veliko teh »otokov« - stanišč se počasi zmanjšuje in izginja. Najbolj ogroženi in nestalni so obrobni »otoki«. Število in velikost stanišč sta se v zadnjih desetletjih zelo zmanjšali. Matvejev (1957), ki je raziskoval stanje gozdnih kur v vzhodnem delu Jugoslavije, navaja kot stanišča divjega petelina predvsem gorska območja v južni Bosni, vzhodni Črni gori, na Kosovu, v jugozahodni Srbiji in na Šari v Makedoniji.

Menda je tudi tu že v marsikaterem območju pred desetletji izginil še zadnji petelin. V sezoni 1933/34 so na Kosovu in v delu Makedonije uplenili še 58 divjih petelinov, 2 ruševca in 655 gozdnih jerebov (Lovec 1935, str. 30).

V Bosni in Hercegovini so bile gozdne kure konec 19. stol. in v začetku 20. stol. zaradi razmeroma dobro ohranjenih sredogorskih gozdov zelo številne, in to ne samo divji petelin in gozdni jereb, temveč tudi ruševci.

V Hrvaški je življenjski prostor divjega petelina omejen na gozdove Plješivice, Velebita, Kapele in Gorskega Kotarja in se nadaljuje prek Snežnika v naše Notranjske gozdove.

Številčno stanje divjega petelina je na tako velikem prostoru težko ugotoviti, ocene pa so silno nezanesljive, ker vpliva na njihovo vrednost vse preveč dejavnikov. To je razumljivo, ker so stanišča, posebno pa rastišča, navadno v težje dostopnih območjih gozdov, pa tudi osebj, ki bi sistematično ugotavljajo rastišča in na njih zasliševalo peteline, ni dovolj.

V Sloveniji je v tem pogledu stanje nekoliko boljše, ne samo zaradi trdne lovske organizacije, temveč tudi zaradi velikega zanimanja lovcev za divjega petelina in skrbi, ki jo povzroča njegovo izginjanje.

V preteklosti je bil divji petelin v Sloveniji doma praktično v vseh sredogorskih gozdovih, celo v neposredni okolici večjih mest. Območja s strnjenimi gozdovi (razen seveda v vzhodnem delu, torej v Panonskem svetu), Julijske Alpe, Škofjeloško hribovje, Pokljuka, Jelovica, Karavanke, Savinjske Alpe, Koroško hribovje, Pohorje, Posavsko hribovje, Notranjska, Trnovski gozd in Nanos, so bila glavna stanišča divjega petelina.

Gozdarski inženir Anton Šivic, ki je pred II. svet. vojno vodil lovsko statistiko, navaja za leta od 1920 do 1938 naslednji odstrel (tabela 1) divjih petelinov v nekdanjih srezih (okrajih) brez Primorske:

NEKDANJI SREZ	1920	1922	1923	1931	1932	1933	1934	1938
1. BREŽICE			2					
2. CELJE	12	5	10	8	6	8	9	9
3. ČRNOMELJ		1	1					
4. DRAVOGRAD (PREVALJE)	12	15	15	64	62	66	86	70
5. KAMNIK	32	9	6	12	13	9	14	8
6. KOČEVJE	8	10	2	10	13	33	12	14
7. SLOV. KONJICE	9	13	11	6	21	13	9	9
8. KRANJ	23	24	30	46	26	25	19	14
9. KRŠKO	2	1	2	2	5	2	1	
10. LAŠKO					3		5	4
11. LITIJA	14	8	8	21	19	20	13	9
12. LJUBLJANA	16	12	15	28	26	22	11	14
13. LOGATEC	4	2	2	5	11	9	4	3
14. MARIBOR (desni in levi breg)	35	19	26	35	37	42	43	21
15. MOZIRJE	12	17	7					
16. NOVO MESTO	3	3			8			2
17. PTUJ	1							
18. RADOVLJICA	27	22	34	54	49	41	42	12
19. SLOVENJ GRADEC	32	28	18	28	21	23	27	14
20. ŠKOFJA LOKA					33	37	27	27
SKUPAJ	242	189	189	331	373	360	333	240

Tabela 1

Ta pregled odstrela divjega petelina, ki se nanaša na Slovenijo, brez Primorske, je po svoje zanimiv. Pove nam, kje vse je takrat divji petelin živel, kolikšen je bil odstrel in kje v Sloveniji je bil največji (Koroška). Zanimivo je, da so na razmeroma majhnem prostoru (Dravograd-Prevalje-Slovenj Gradec) uplenili od ene četrte do ene tretjine vseh v Sloveniji uplenjenih divjih petelinov. To pomeni, da je bila gostota divjih petelinov največja na Koroškem.

Podatki o odstrelu divjega petelina v letih po prvi svetovni vojni niso zanimivi samo zaradi števila odstreljenih petelinov, temveč-in morda še bolj-zato, ker nam povedo, kje vse so nekoč živeli petelini, danes pa jih tam ni več. Očitno je, da je divji petelin izginil najprej v obrobni staniščih, ki so seveda najbolj labilna. Po drugi strani nam ti podatki povedo tudi to, da je bil divji petelin pred 70. In 80. leti v Sloveniji bolj ali manj razširjen povsod.

Seveda se takoj postavi vprašanje, kakšno je stanje danes, oz. kaj se je dogajalo s številčnostjo divjega petelina po II. svet. vojni.

V prvih letih po osvoboditvi lovstvo še ni bilo trdno organizirano in je bila zato statistika pomanjkljiva. Lovska zveza Slovenije je začela šele leta 1969 zbirati in prikazovati tudi podatke v loviščih Zavoda za gojitev divjadi. Vendar je očitno, da je bil odstrel zaradi vedno manjše številčnosti divjega petelina vsako leto manjši. Sodeč torej po odstrelu, je številčnost začela močno nazadovati po letu 1960. Do takrat je znašal odstrel še 200 do 300 petelinov na leto, nato pa se je začel naglo zmanjševati. To približno sovпада z bolj intenzivnim delom v gozdu; takrat so začeli uvajati sodobno mehanizacijo pri podiranju drevja in pospešeno graditi gozdne ceste. Vendar pa to ni edini vzrok za zmanjševanje številčnosti.

(A. Poljanec) Razširjenost petelina v Sloveniji je zelo povezana z živlenskimi okoljem. Torej, stanje gozdov je bilo v prvi polovici preteklega stoletja za populacijo petelina še ugodno. Na žalost pa so bili gozdovi spremenjeni zaradi načina gospodarjenja v preteklosti (golosečni sistem, pospeševanje smreke....). Seveda pa je tako stanje marsikje odstopalo od potencialne naravne gozdne vegetacije.

S prehodom na sonaravno gospodarjenje v začetku 60 let preteklega stoletja, so se gozdovi začeli spreminjati iz manj k bolj naravnim strukturam. V zadnjih desetletjih je strukturo gozdov pospešilo tudi spreminjanje klime (lubadar, motnje, sušni stres, odhod smreke) to pa seveda pomeni tudi odklon od ugodnega habitata za petelina. Petelin je borealna vrsta in zato so mu všeč strukture borealnih gozdov. Te pa so v srednji Evropi in na Balkanu redke in omejene le na nekatera gorska področja.

3.3. Opis divjega petelina, kokoši in kebčkov

Divji petelin je naš največji prostoživeči ptič. V strokovni literaturi dobimo o merah, ki jih pri ptičih ugotavljamo, poleg drugega z dolžino po vzdolžni osi od vrha kljuna do konca repa in z razponom peruti, vrsto podatkov. Podatki pa so različni, pač glede na to ali je bil petelin odrasel in glede na to od kod izvira.

Meritve so pokazale, da izvirajo največji in najtežji petelini iz Pomorjanske, Karpatov in alpskega sveta, med najlažje pa spadajo petelini iz Španije, Torej Pirenejev in Kantabrijskega gorovja.

Castroviejo navaja za posamezne dežele naslednje teže divjega petelina (tabela 2):

	DEŽELA	RAZPON TEŽE (g)	POVPREČNA TEŽA (g)
1.	Zahodni karpati	Od 3450 do 5500	4137
2.	Avstrija	Od 2400 do 6000	4100
3.	Finska	Ni podatkov	4130
4.	Švedska (juž. in sred.)	Od 4000 do 5130	/
5.	Laponska (Šved.)	Od 4000 do 4500	/
6.	Pomorjanska	Ni podatkov	5000
7.	Litva	Ni podatkov	4000
8.	Pireneji	Od 2900 do 3350	3215
9.	Kantabrijsko gorstvo	Od 2825 do 4100	3373

Tabela 2

Za Slovenijo imamo o teži in merah petelinov na razpolago zelo malo podatkov. Sistematično jih je malokdo zbiral, še največ naši zavodi za gojitev divjadi (danes ZGS), ki pa so podatke le redkokdaj objavljali. V tej zvezi je zanimiv prispevek preparatorja Viktorja Herforta iz leta 1929 o teži divjih petelinov, ki jih je tistega leta dobil v prepariranje (Lovec 1920). Teža teh petelinov (27 kosov) je bila od 3 kg do 4,6 kg.

Kokoš je precej lažja. Podatkov o njej v literaturi sicer ni ravno dosti, še manj pa jih ni na razpolago za Slovenijo. Kokoš je bila od nekdaj zaščitena in je zato ni nihče lovil.

Drugače je v deželah, kjer je te divjadi mnogo in kjer lovijo tudi kokoši. Povprečna teža kokoši se giblje od 1,5 kg do 2.2 kg.

Petelin in kokoš se torej občutno razlikujeta po teži, še bolj pa po obarvanosti perja. Pri petelinu prevladuje črna barva, pri kokoši pa rjava in deloma bela. Spola sta tako različno obarvana, da so nekoč mislili, da gre za dve različni vrsti. Ta pojav imenujemo spolni dimorfizem.

Petelin je po glavi črn, črno ima tudi približno 6 cm dolgo »brado«, kot imenujemo šop daljšega perja pod kljunom. Vrat se zdi temno siv, ker so peresa na vratu kakor poškopljena z drobcenimi črnimi in belimi pičicami. Oprsje je pri petelinu kovinsko zelene barve, spodnji del oprsja in trebuh pa pokriva črno-belo perje. Peruti so zgoraj temno rjave, spodaj pa sive. Rep je črn, večinoma poškopljen z belimi lisami, ki so po obliki, velikosti in pogostosti pri vsakem petelinu drugačne. V predelu ramenskega sklepa ima petelin *belo liso* imenovano tudi *okence*, ki je glede na držo peruti bolj ali manj vidna. Na prstih ima divji petelin 5 – 7 mm dolge resice. To so zakrnela peresca, ki jih petelin pri golitvi izgubi. Resice, ki jih imata tudi ruševca in gozdni jereb pomagajo gozdnim kuram pri gibanju po snegu.

Nad očmi ima divji petelin intenzivno rdeče obarvano podolgovato izboklino, sestavljeno iz kožnih resic – rožo imenovano, ki je posebno razvita v času rasti. Pri kokoši je roža nekoliko manj razvita in nekoliko medlejše barve. Pri petelinu je roža dolga od 4-5 cm in široka 2,5 cm (Fuschlberger), pri kokoši pa je nekoliko manjša.

Kljun divjega petelina je močan, zakrivljen in na prvi pogled podoben kljunu ujede. Njegovi robovi so ostri, zato petelin z lahkoto ščiplje drobne vejice in popje. Kljun je pri odraslem petelinu belo rumen, pri prav mladem pa sivo moder. Podobno obarvan kljun ima tudi kokoš, le da je manjši in bolj gladek. Noge divjega petelina imajo štiri prste in so prilagojene življenju na tleh. So močne, operjene do prstnih sklepov in zelo primerne za brskanje.

Prehrana je, če primerjamo izsledke posameznih raziskovalcev divjega petelina, predvsem odvisna od rastlinskih vrst, ki rastejo v petelinjem življenjskem prostoru. Ker pa so rastlinske združbe zaradi zemljepisne lege in drugih naravnih danosti v različnih območjih različne, je tudi hrana divjega petelina v posameznih območjih različna. Sklepamo pa lahko, da sta dve rastlinski vrsti pri petelinih posebno priljubljeni – bor pozimi in borovnica v vegetacijski dobi. Kjer ju ni, ju nadomeščajo druge rastlinske vrste oz. njihovi deli.

3.4. Ugotavljanje starosti

Ugotavljanje starosti pri divjem petelinu je dokaj težavno, saj nima znakov po katerih bi lahko starost posameznega ptiča določili do leta natančno. Pač pa lahko po raznih znakih ocenimo, ali imamo opraviti z mladim ali s starim petelinom. Starost nakazujeta že velikost in teža. Dorasel petelin tehta pri nas navadno 4 do 4,5 kg, izjemoma več. Mladi petelini pa so težki 3 do 3,5 kg.

Starost lahko do neke mere ocenimo po obarvanosti perja, vendar le pri zelo mladih petelinih. Strokovnjaki so si bolj ali manj edini v tem, da lahko ocenimo starost petelina – seveda ne na leto natančno – po obliki kljuna, širini in dolžini repnih peres in po velikosti ter razprtosti repa (pahljače). V literaturi najdemo še druge podatke o znakih, ki naj bi bili značilni za različno starost petelinov.

3.5. Življenjsko okolje

Zdi se, da na izginjanje gozdnih kur, še posebno pa divjega petelina, najbolj vpliva življenjsko okolje, ki se je v zadnjih desetletjih najbolj spremenilo. Gotovo pa je svojo vlogo odigrala še vrsta drugih pojavov, ki jih v preteklosti ni bilo, ali pa niso bili tako izraziti.

Opisi življenjskega okolja v literaturi pa tudi naša opazovanja in izkušnje kažejo, da je divji petelin prebivalec predvsem starih, zrelih, nekoliko presvetljenih gozdov, v katerih je mir in dovolj hrane, zlasti raznovrstnega jagodičja.

Foto: Z. Miklašič (2017)

Borovnice in brusnice so poleti in jeseni važen sestavni del prehrane divjega petelina. Zato ni nič čudnega, da je divji petelin najbolj številen ravno v tistih območjih, v katerih je obilo teh rastlin.

Res je v življenjskem prostoru divjega petelina v najbolj prostranih staniščih veliko iglavcev, poznamo pa tudi primere, da iglavcev ni ali pa jih je zelo malo. Pregledi golš uplenjenih divjih petelinov so v več primerih pokazali, da se divji petelin vsaj občasno hrani izključno s popjem listavcev, predvsem z bukovim, manj pa s popjem drugih listavcev (javor). Te peteline so uplenili v območjih, v katerih iglavcev ni ali pa jih je zelo malo (Matajur, Kolovrat na Primorskem). Ali je pomanjkanje iglavcev, predvsem rdečega bora, pomemben omejevalni dejavnik za razširjenost divjega petelina in kakovost njegovega življenjskega okolja, bi bilo treba šele raziskati.

Mnogi raziskovalci (Kofler, Schröder - 1978) med njimi tudi Lindner (1977) poudarjajo, da je v življenjskem okolju divjega petelina pritalno rastlinstvo zelo pomembno. Lindner meni, da so borovnica, brusnica in jesenska resa nepogrešljiva prehranska osnova divjega petelina. Te rastline pa uspevajo le na kislih ali zakisanih tleh in taka tla so hkrati tudi naravna rastišča rdečega bora in smreke. Povezava med viri zimske (vršički in popje iglavcev) in poletne prehrane (borovnice, brusnice) je tako zelo očitna.

Da bi potrdil, kako pomembni so za divjega petelina iglavci, oz. iglasti gozdovi, navaja Lindner tudi delež drevesnih vrst v južnem Schwarzwald, ki velja za izvrsten biotop gozdnih kur.

Ta obsežni gozd ima po Lindnerjevih podatkih 67 % smreke, 18 % rdečega bora, 14 % jelke in le 1 % listavcev. Seveda s tem gozdom tudi gospodarijo tako, da so v njem ugodne mikroklimatske razmere. Gre za t.i. klinasto-zastorno sečnjo, s katero ustvarjajo izredno dolg rob (mejo) med starim, zrelim gozdom in mladjem.

Rob (meja) med starim gozdom in mladjem, je za gozdne kure in tudi drugo divjad predvsem zaradi različnih mikroklimatskih razmer in razpoložljive hrane posebno pomemben. Življenje na robu in njegovi neposredni okolici je bujno, veliko bolj kot pod krošnjami starega gozda ali gostega mladja, pod katerim ne raste nobena zel. Rob daje gozdnim kuram hrano in toploto, mladje pa zavetje. Čim daljši je torej rob, boljše so življenjske razmere. Zato upravičeno govorimo o posebnem učinku roba (edge effect). S tem pa je seveda povezano gospodarjenje z gozdovi!

V več kot dveh stoletjih, kolikor že načrtno gospodarimo z gozdovi, so gozdarji razvili različne sisteme, ki pa imajo svoje dobre in slabe strani. Za gospodarjenje z gozdnimi kurami, pa tudi z drugo divjadjo, so najbolj ustrezni tisti sistemi, ki ustvarjajo čim več robov med mladjem in zrelim gozdom na enoto površine. Preprost račun pove, da temu najbolj ustrezajo tisti načini (sistemi) gospodarjenja z gozdovi, pri katerih se gozd obnavlja, pomlajuje na majhnih a številnih površinah.

3.6. Prebivališče (teritorij)

Divji petelin spada v tisto skupino živali, ki žive določen čas teritorialno, se pravi, da jim za življenje in obstoj zadostuje določen, omejen življenjski prostor, ki pa mora imeti vse potrebne pritikline. Kako velik je ta teritorij je raziskoval zlasti F. Müller (1974), ki je ugotovil, da živi star petelin na prostoru, velikem povprečno 53 ha, enoleten na 33 ha, odrasle kokoši na 45 ha, za enoletne kokoši pa velikosti teritorija še ne poznamo. Po Müllerjevih raziskavah so ugodnejša stanišča tista, ki so pestrejša po drevesnih vrstah in starosti sestojev in tista, ki imajo 200 tm ali več gozdnega roba na ha. Če je rob krajši, se teritorij poveča. Tistim območjem, ki imajo manj gozdnega roba kot 100 tm na ha in so obraščeni z iglavci, ki s svojo senco onemogočajo pritalno rast, se izogibajo. Prav tako (še vedno po Müllerju) se izogibajo čistim bukovim sestojem in obsežnim goščam. (V gozdarskem izrazoslovju je gošča razvojna stopnja gozda, ko zrastejo drevesca približno 2 m visoko, njihove krošnje pa so sklenjene.

Kot vidimo, potrebujejo divji petelin in kokoši specifičen življenjski prostor. Če so te zahteve izpolnjene in če divjega petelina plenilci (kune, lisice, kragulji) ne ogrožajo preveč, se lahko v glavnem obdrži.

Foto: Z. Miklašič (2017)

3.7. Podnebje in njegov vpliv na divjega petelina

Z vplivom podnebja oz. vremena na populacije divjega petelina se je zadnje čase ukvarjalo več strokovnjakov (J. n W. Schröder-1982, W. Scherzinger -1980). Vpliv vremena so raziskovali tudi na Poljskem. Vreme vpliva na populacijo pozitivno in negativno. Tak ali drugačen vpliv je toliko močnejši, kolikor daljša so zaporedja toplih, suhih ali vlažnih, hladnih poletij. Vreme v juniju in juliju je namreč odločilno za zrejo kebčkov. Za kebčke in to ne samo divjega petelina, temveč tudi drugih gozdnih kur je namreč značilno, da v prvih dveh, treh tednih življenja, svoje toplote še ne morejo prilagajati zunanji temperaturi. V hladnem, mokrem vremenu otpnejo, če se ne zatečejo pod kokoš, ki jih greje. Med kokošjo in kebčki pa obstaja le glasovni stik in kebček mora sam slediti materi. Če zaostane, ga kokoš ne poišče in tak kebček je izgubljen. V hladnem in mokrem vremenu so taki primeri ravno zaradi podhladitve kebčkov pogostejši. V takem vremenu je tudi manj hrane, ker otpnejo tudi drobne žuželke, s katerimi se kebčki v prvih tednih življenja skoraj izključno hranijo. V mirujočem stanju jih kebčki, kolikor se takrat sploh gibljejo, težko oz. sploh ne najdejo. Po Müllerju so temperature pod 10°C za kebčke vedno smrtne.

Ko je Schröder stanje populacij v letih 1870 – 1920 primerjal z vremenskimi razmerami v tistem obdobju, je ugotovil, da so takrat prevladovala suha in topla poletja in da so bile populacije močne in številne. Naseljevale so tudi manj ugodne biotope, odstrel petelinov pa je bil razmeroma visok. Po letu 1920 je bilo padavin čedalje več in hkrati s tem se je manjšalo število petelinov oz. odstrel. Vpliv vremena oz. podnebja na populacije divjega petelina je torej dokaj očiten.

3.8. Oglašanje

Ko govorimo o oglašanju divjega petelina, imamo navadno v mislih njegovo petje na rastišču – klepanje ali tleskanje, drobljenje ali trljanje, glavni udarec (tok) in brušenje. Vendar se petelin oglašuje še drugače. Različni avtorji govorijo o »*krehanju*«, ki se sliši kot hripav, nelep šum.

Petelin se tako oglašuje v času rasti in sicer zvečer pred vpadom na gred in včasih tudi zjutraj pred petjem. Pomen tega oglašanja razlagajo različno, bodisi kot izražanje ugodja, bodisi kot uveljavljanje na rastišču, slišati pa ga je kot »roo-roo« (po Lumsdenu). Drugi način oglašanja je »*krakanje*«. M. Kelih pravi, da je krehanje slišati približno kot »kreh-kreh«, drugi ga pa zapisujejo nekoliko drugače, Fuschlberger »höch – krööh itd..... Krakanje naj bi po mnenju enih izražalo preplašenost, po drugih pa togoto (Boback).

Pihanje ali sikanje, ki je podobno sikanju gosaka, naj bi izražalo jezo. Slišimo ga kdaj pa kdaj, ko je petelin ranjen in ga hočeta zgrabiti pes ali človek.

Cvrčanje pa naj bi izražalo bolečino ali tudi jezo.

Najbolj znano in ničkolikokrat opisano pa je oglašanje divjega petelina na rastišču, v času rasti. »Petje« bi temu težko rekli, saj ni podobno petju nobenega drugega ptiča. Zato imamo izraze kot klepanje in brušenje, ki izredno smiselno in točno opisujejo glasove petelinovega petja.

Jutranje petje začenja petelin s klepanjem, včasih je to enozložno »tak«, ali »tek«, večinoma pa dvozložni »take« ali »teke«. Klepanje postaja vedno hitrejše in preide v drobljenje. Drobljenje konča glavni udarec, podoben zvoku, ki nastane, ko odčepimo steklenico. Angleži mu zato pravijo »corknote«. Glavnemu udarcu sledi »brušenje«, imenovano tako zato, ker je podobno zvoku oddaljenega brušenja kose. Seveda pa je glasove petelinovega petja zelo težko opisati, saj jih vsakdo sliši nekoliko drugače.

Petelin poje precej tiho. Še najprej zaznamo glavni udarec, nato klepanje oz. drobljenje in šele potem brušenje.

Kokoš se oglašuje, kadar prileti na rastišče, kadar vodi kebčke, ali kadar zleti pred nevarnostjo. Njeno oglašanje bi lahko ponazorili s krajšim »gak-gak«. Kadar vodi kebčke, se njeno oglašanje vsekakor razlikuje od tistega, s katerim vabi na rastišču petelina. Kebčki se oglašajo z nežnim būüüihd, būüüihd, ali z »biu« in »bie«. Z odraščanjem kebčkov se spreminja tudi njihovo oglašanje.

3.9. Rastitev in petje

Spomladansko in jesensko petje

Na splošno ljudje mislijo, da petelin poje le spomladi, ko se začne rastitev. Vendar so nekateri lovci že v starih časih vedeli, da se petelin oglaša tudi v drugih letnih časih, posebno jeseni v oktobru in novembru. Jesensko petje ni nič izjemnega, temveč čisto normalen in reden pojav. Pojoče peteline pa so opazovali tudi poleti in dognano je, da v juliju in avgustu pojejo le mladi, 14-15 mesecev stari petelini.

Müller (1978) pravi, da petje in druga akustična in optična znamenja (krehanje, krakanje, skoki, prhutanje, šopirjenje) s katerim petelin opozarja na svojo navzočnost na rastišču, nimajo v strogem znanstvenem pomenu nobene zveze z rastištvijo. Vse to so znamenja s katerimi petelin označuje svoj revir. *Revir* je treba ločiti od *stanišča*.

Stanišče je prostor, v katerem se petelin, kura ali skupina zadržujejo. *Revir* pa je območje, ki ga petelin optično in akustično označuje in ga brani pred drugimi petelini. Revirji so veliko manjši kot stanišča in merijo največ 12 ha, njihov osrednji del pa ni večji od 3 ha. Revirje imajo, kolikor so doslej ugotovili, le petelini. Revirji igrajo pomembno vlogo v hierarhiji in predstavljajo položaj, ki ga ima posamezen petelin. Stari, po stopnji višji petelini so teritorialni le spomladi in jeseni, mladi, 14-15 mesecev stari petelini pa poleti.

Revirji so vedno na starih, tradicionalnih rastiščih, katerih lega in stalnost sta odvisni od stanja biotopa. Vedno so podolgovate oblike in ležijo na zaravnicah ali vzdolž grebenov vzporedno s pobočji. Revirji ležijo tako, da jih kokoši čim večkrat preletijo. Pri zgradbi revirja je treba ločiti *drevesno* in *talno* območje. *Drevesno območje* obsega drevesa na katerih petelin spi in poje, *talno* pa je tisto območje, ki ga petelin na tleh brani kot svoj teritorij. V središču teritorija se dogaja vse, kar razumemo pod pojmom *rastitev*, vedno pa *kopčanje*.

Kokoš vedno izbere petelina, ki ima svoj teritorij in sicer tistega, ki je najmočnejši in najbolj napadalen. Tako pride do razvrščanja (stopnjevanja) med petelini. Dveletni petelini so na tej lestvici najnižji. Značilno pa je, da se kokoši za peteline na obrobju ne zmenijo, ker njihove snubitvene poskuse na lestvici višji petelin takoj prepreči. Iz povedanega vidimo, kako velika je škoda, če odstrelimo takega petelina. Med lovci je bilo namreč precej razširjeno *zmotno* mnenje, da je treba takega starega petelina čim prej odstreliti, da imajo potem mladi možnost za petje.

3.10. Spolno razmerje

O spolnem razmerju pri raznih vrstah divjadi v lovskih krogih še vedno razpravljajo. Znanost skuša odgovor na to vprašanje najti z raziskavami, poskusi, opazovanji, označevanjem živali (markiranjem) in drugim. Podobno je tudi pri divjem petelinu. Dolgo so mislili - in ponekod nekateri to še danes trdijo, da živi divji petelin v mnogoženstvu (poligamiji). Vendar to ni res. Divji petelin in tudi ruševac živita popolnoma ločeno od kokoši, kajti med spoloma ne obstaja, razen v času rasti, nikakršna zveza. V starejši literaturi najdemo o razmerju med spoloma različne podatke. Večinoma navajajo, da pride na 1 petelina 4 do 5 kokoši. Drugačne podatke pa omenjajo raziskovalci, ki so proučevali spolno razmerje na Finskem, v Letoniji, Škotskem in Norveški. Na Finskem je spolno razmerje 1 : 1, morda z rahlo premočjo petelina, Kügler (1979) navaja enake podatke za Letonijo, Grassaas (1981) pa je na Norveškem ugotovil na rastiščih 23 petelinov in 17 kokoši. Po Pirkoli in Koivistu (1976) je na rastiščih več petelinov kot kokoši. Na 62 nadzorovanih rastiščih so ugotovili v povprečju 3,9 petelinov in 3,3 kokoši. Na nekaterih rastiščih v Trnovskem gozdu smo se lahko sami prepričali, da je spolno razmerje približno 1 : 1. Le v enem samem primeru sta bili na rastišču v istem času dve kokoši. Ko obravnavamo spolno razmerje, je treba upoštevati celotno populacijo, ne pa samo njene dele. V takem primeru se bo vedno pokazalo, da se spolno razmerje giblje okrog 1 : 1, zdaj v korist petelinov, zdaj v korist kokoši.

3.11. Gnezdenje, jajca, kebčki

Takoj ko so kokoši oplojene začnejo gnezditi. Gnezdo je lahko v bližini rastišča, največkrat pa je bolj ali manj oddaljeno od njega. Kokoš poišče zavetno mesto med koreninami debelejšega drevesa, pod vejami majhne jelke ali smreke ali pod deblom podrtega drevesa in tam izgrebe plitvo jamico. Gnezdo je preprosto, v njem je le malo listja, kaka suha bilka in nekaj perja, ki si ga kokoš zguli s trebušne strani. Kokoš znese 6 do 12 jajc, največkrat pa 7 do 9. Navadno znesejo starejše kokoši več jajc. Sicer pa se podatki različnih raziskovalcev o številu jajc razlikujejo.

Kokoš vali 26 do 30 dni. Posebno proti koncu valjenja čepi zelo trdno na gnezdu. Ko kokoš zapusti gnezdo, napravi najprej nekaj korakov in šele nato vzleti. Če mora gnezdo zapustiti zaradi nevarnosti, se vede tako, kot da bi imela zlomljeno perut. Podobno se vede, kadar kebčkom, ki jih vodi proti nevarnosti. Izgube pri kebčkih so zelo velike in jih doraste razmeroma zelo malo. (do 3 kebčki na kokoš).

3.12. Nori petelini

V strokovni literaturi vedno znova naletimo na poročila o petelinih, ki so prileteli v naselja, ali pa jih ljudje srečujejo na gozdnih jasah, ob castah ipd. Ti petelini se ne boje človeka, včasih so celo napadalni. Napada samo človeka, ne živali, še manj pa plenilcev. Zaradi njihovega nenormalnega vedenja se jih je oprijelo ime »nori petelini«. Pojav niti ni tako redek. Iz Trnovskega gozda je po osvoboditvi znani vsaj pet primerov norih petelinov, dva sta bila posebno napadalna. Zlasti so jih dražili mopedi s katerimi so se gozdni delavci vozili na delo. V novejšem obdobju pa je znanih kar nekaj primerov iz Pohorja in Koroške. Podobno nenormalno vedenje pa včasih kažejo tudi kokoši. Tudi taka kokoš ne kaže strahu pred človekom, ni pa napadalna kot petelin. Vzroke za tako nenormalno vedenje so nekaj časa pripisovali bolezni *Toxoplasmosa gondii*, danes pa večina strokovnjakov meni, da gre za hormonske motnje (povečanje testosterona).

Usoda norih petelinov in kokoši je navadno žalostna. Večinoma postanejo žrtev poškodb od človeka ali jih uplenijo plenilci.

3.13. Križanci (bastardi)

V loviščih, v katerih se stanišča divjega petelina in ruševca stikajo (pri nas Julijske in Savinjske Alpe ter Pohorje) se včasih zgodi, da pride do križanja med obema vrstama. Križanci so neplodni, čeprav prihajajo spomladi na rastišča. Poznamo dva tipa križancev, pač glede na to, ali je bila mati kokoš divjega petelina ali ruševca.

3.14. Negativni vplivi na številčnost in njeno nihanje

Divji petelin je zelo neprilagodljiva vrsta, občutljiva za mnoge negativne vplive, ki jih je tembolj čutiti, čim več jih deluje hkrati.

Rekli smo že, da ima divji petelin posebne zahteve do svojega življenjskega okolja. Tako lahko uspeva tudi v okolju, ki ni najboljše, če je vreme med odraščanjem kebčkov ugodno (toplo, suho) in če so dani tudi drugi pogoji (mir, malo plenilcev, itd ...). V takih primerih nastajajo obrobna stanišča, ki pri poslabšanju življenjskih razmer spet propadejo. Nasprotno pa se številčnost tudi v ugodnih življenjskih okoljih zmanjša, če delujejo negativni dejavniki. Sicer pa je nihanje številčnosti že naravna danost, saj se razmere v naravi spreminjajo in niso nikoli popolnoma enake. Če k spremembam v okolju prištejemo še vpliv človeka, ki je za divjega petelina večinoma neugoden (lov, neustrezni posegi v njegovo življenjsko okolje, nemir, itd ...) prevladajo v okolju negativne razvojne smeri, kar prizadene petelinjo populacijo. V takih primerih - in teh je vse več, - se začne življenjski prostor petelina krčiti. Najprej ugasnejo obrobna stanišča, postopoma pa postanejo prizadeta tudi glavna.

Delovna skupina v Baden - Württembergu (Nemčija), ki se ukvarja s problemom divjega petelina je negativne vplive razvrstila v štiri skupine:

- na tiste, na katere lahko vplivamo kratkoročno – plenilci;
- na tiste, na katere lahko vplivamo dolgoročno – oblikovanje biotopa;
- na tiste, na katere težko vplivamo – bolezni;
- na tiste, na katere ne moremo vplivat – vreme;

Skupina je na temelju izkušenj ugotovila, da je na razvoj petelinje populacije najprej mogoče pozitivno vplivati z intenzivnim lovom plenilcev.

Popp (1974) pa je raziskoval vzroke izgub divjega petelina v Hessnu v letih 1967 in 1968 in ugotovil, da so za to krivi:

1. žične ograje	27%
2. kragulj	23%
3. lisica	20%
4. kuna	13%
5. rakun	7%
6. neznano	10%

K temu pregledu je potrebno nekaj pojasnil. Kot vidimo, so največ izgub povzročile žične ograje. V Nemčiji pogosto ograjujejo gozdno mladje ali kulture z žično mrežo, da preprečijo ali zmanjšajo škodo, ki jo povzroča srnjad in jelenjad. Ograje so visoke 1,6 do 1,8 m. ***Gozdne kure hitro »startajo« in se zaradi razmeroma velike teže težko izogibajo oviram. Mreže pa je težko opaziti in če se žival vanje zaleti, se ubije.*** Kragulj in druge ujede so v Nemčiji že dolga leta popolnoma zaščitene. Vendar mnogi opozarjajo, da kragulj ni tako ogrožen kot divji petelin oz. gozdne kure in da bi bilo primerneje popolnoma zaščititi divjega petelina, ne pa kragulja.

Vzroke za izgube pri divjem petelinu pri nas bi verjetno razvrstili podobno. Dejstvo pa je, da bi najverjetneje bili nekako v podobnih odstotkih pri izgubah udeleženi tako lisica, kot kuna, divji prašič, kragulj, krokar, pa tudi šoje. Zato vloge kragulja, krokarja in divjega prašiča na številčnost gozdnih kur ne gre podcenjevati.

Spremembe v življenjskem okolju so naslednji pomemben dejavnik, ki močno vpliva na razvoj populacije divjega petelina. Tu gre predvsem za upravljanje z gozdovi, kjer posegi v gozd (različne oblike sečenj, njihova intenzivnost, motorne žage, traktorji in druga motorna pravilna sredstva, izgradnje pravih poti) najmočnejše vplivajo na oblikovanje življenjskega prostora divjega petelina. Čeprav smo bili doslej vajeni slišati predvsem o negativnih vplivih upravljanja z gozdovi na gozdne kure (tu gre predvsem za odpiranje in izkoriščanje obsežnih gozdnih območij, ki so bila doslej manj dostopna, ali pa sploh ne), pa poznamo iz prakse primere, ko so se zaradi ustreznega načina gospodarjenja z gozdovi, življenjske razmere za gozdne kure izboljšale, njihova številčnost pa povečala. Kakšen pomen ima gozd (življenjsko okolje) za divjega petelina, povedo izidi raziskav, ki jih je opravil K. Eiberle (1974) v nekem območju v Švicarskem sredogorju. Eiberle ugotavlja, da so za razširjenost divjega petelina bistveni razvojna stopnja gozda, zastrtost gozdnih sestojev, oblika terena in nagnjenost pobočij. Opazil je, da je divji petelin posebno navezan na stare, zrele in redke sestoje. Biotopov divjega petelina zato ne smemo ohranjanje z ustvarjanjem sekundarnega pragozda, temveč z ustreznimi gozdno-gojitvenimi oblikami. Zelo škodljiva gozdnogospodarska oblika za divjega petelina je npr. sečnja na golo s kratkimi obhodnjami. Če hočemo divjemu petelinu zagotoviti čim večje za naselitev primerno območje, se mora gozd – po možnosti raznodoben gozd – naravno obnavljati z dolgimi pomladitvenimi obdobji.

Zato je za ohranjanje divjega petelina bolj kot preprečevanje motenj, ki izvirajo od človeške dejavnosti (graditev gozdnih cest, delo v gozdu, izletništvo) pomembno ohranjanje takih gozdnih sestojev, ki jih divji petelin lahko naseljuje in v njih tudi živi.

Na gozdne kure, predvsem divjega petelina, slabo vpliva tudi lov (seveda v tistih državah, kjer ga še izvajajo. Odstrel starega petelina »pretepača«, ki obvladuje rastišče, je bila v Sloveniji *največja biološka napaka!*

V Sloveniji je LZS že leta 1984 lov nanj zaprla. Od leta 1993 pa je zaščiten po Uredbi o zavarovanih prostoživečih živalskih vrstah. Pri nas sta obe vrsti (veliki petelin in rušavec) uvrščeni na Rdeči seznam ptičev gnezdilcev (Ur.list RS 82/2002, Priloga 4).

Med negativne vplive štejemo tudi *bolezni*, ki jih povzročajo razni notranji in zunanji zajedavci, virusi in mikroorganizmi.

3.15. Izginjanje divjega petelina

Izginjanje divjega petelina že desetletja vznemirja lovce, naravovarstvenike in vse, ki jim je pri srcu ohranitev narave. Ponekod so prva znamenja izginjanja opazili že pred 70 - 80 leti. Po II. svetovni vojni so postajale vesti o izginjanju vedno pogostejše in prihajale so od povsod. Tudi Jugoslavija ni bila izjema. V Sloveniji smo postali bolj pozorni na ta pojav pred kakimi 50 leti. Lotili smo se številnih raziskav, ki so posegle na najrazličnejša področja in iskale medsebojne povezave in vplive. Pokazalo se je, da na populacijo divjega petelina negativno vpliva cela vrsta vzrokov, pri čemer ima na različnih območjih ta ali oni vzrok večji pomen. Vendar pa še danes ne moremo reči, da dokončno vemo, zakaj gozdne kure izginjajo. Po presojah strokovnjakov (Poljanec A.) so eden glavnih vzrokov velike sprememe v habitatu divjega petelina. Predvsem gre opozoriti na gospodarjenje z gozdovi v preteklosti, ko se je favoriziralo pospeševanje smreke in enomernih gozdov. Golosečni sistem gospodarjenja je zagotovo ustvaril primerne habitate za to vrsto. S preходом na sonaravno gospodarjenje z gozdovi, z ustvarjanjem malopovršinsko raznomernih sestojev, zamenjava (zmanjšanje deleža smreke) z drugimi, rastišču primernimi vrstami, prispeva sicer k stabilnosti in večji naravnosti gozdne vegetacije. A hkrati pa to pomeni odklon od ugodnega habitata za divjega petelina. Gozdov, ki so po naravni sestavi in zgradbi primeren habitat za divjega petelina, je v Sloveniji zelo malo. Večina primernih habitatov je nastala zaradi preteklega načina gospodarjenja z gozdovi, ki v večini gozdnih tipov seveda pomeni odklon od sonaravnega koncepta dela z gozdom.

Bolezni na številčnost ne vplivajo dosti, pač pa preštevilni plenilci in nemir. Potem je tu še vprašanje kokoši. Mnogi strokovnjaki se strinjajo, da smo bili nanje v preteklosti premalo pozorni. Kokoši so bile večinoma povsod (razen v Skandinavskih deželah in SZ) trajno zaščitene, zato bi pričakovali, da bo njihovo število večje, kot v resnici je. Tako lahko sklepamo, da so izgube pri kokoših precej velike. K temu je treba dodati še to, da predčasen odstrel t.i. petelina A, posebno če se ponavlja iz leta v leto, pomeni izgubo gnezda, ker kokoši niso oplojene. Iz vseh dosedanjih raziskav o divjem petelinu izhaja, da mnogo dejavnikov vpliva na populacijo negativno in da zato divji petelin izginja. Večinoma deluje več dejavnikov hkrati, kar še povečuje njihov učinek. Divji petelini začnejo izginjati najprej v obrobni staniščih, ki so najmanj stabilna, izginjanje se postopoma širi proti osrednjemu stanišču in ko se številčnost zmanjša še v njem, ni več daleč do polnega izginotja.

4. STROKOVNI PRISTOP ZA OHRANITEV DIVJEGA PETELINA NA POHORJU:

Prizadevanje za ohranitev divjega petelina na Pohorju in njegovega habitata ter ostalih zavarovanih in ogroženih vrst, izvaja ZGS OE Slovenj Gradec s projektom SUPORT – TRAJNOSTNO UPRAVLJANJE POHORJA, ki je začel leta 2017.

Vsebina projekta naslavlja ključne sektorske ukrepe, ki sledijo Programu upravljanja območij NATURA 2000 v Sloveniji (obdobje 2015-2020) in se izvajajo v gozdni krajini.

Ukrepi Programa upravljanja območij Natura 2000 v gozdni krajini za sektor gozdarstvo in lovstvo pa so za ohranitev divjega petelina naslednji:

4.1. načrtno puščanje habitatnega drevja in odmrle lesne biomase

Pri izvedbi ukrepa, se habitatno drevje izloča kot *pevska* in *prenočitvena drevesa* za divjega petelina.

4.2. Vzpostavljanje in ohranjanje strukture travnišč:

Za operativno gozdarsko delo so travnišča opredeljena kot pasišča v gozdnem prostoru v Pravilniku o varstvu gozdov (2009).

Pasišča so travne površine v gozdnem prostoru, namenjene prehranjevanju divjadi in ohranjanju ter izboljšanju življenjskega okolja prostoživečih živali in rastlin. Divjad pa je po Zakonu o divjadi in lovstvu (ZDLov-1) opredeljena kot prostoživeči sesalci in ptice, ki se lahko lovijo. Pasišča so torej namenjena tudi ohranjanju in izboljšanju življenjskega okolja prostoživečih živali in rastlin. Med prosto živeče živali pa spada tudi divji petelin, ki pa je, kot že povedano, v Sloveniji zavarovana vrsta. Na območjih strnjenih gozdov se osnuje in vzdržuje vsaj 5 ha pasišč na 1000 ha gozda. V Navodilih za izvajanje del po Pravilniku o financiranju in sofinanciranju vlaganj v gozdove (ZGS, 2009) je določenih več ukrepov med katerimi so za divjega petelina pomembni : vzdrževanje protivetrnih pasov in gozdnega roba (ha), vzdrževanje in osnovanje pasišč v gozdu (ha), vzdrževanje zaraščajočih pasišč (ha) ter ohranjanje biotopov s sečnjo (m3), ohranjanje biotopov nega (ha) ter naravni razvoj biotopov (m3).

S temi ukrepi in finančnimi vzpodbudami želijo zagotoviti mrežo travnišč znotraj gozdnega prostora, ki so med sabo povezljiva (npr. habitatnih krp za divjega petelina) ter na nivoju posameznega travnišča znotraj gozda, ustvariti in vzdrževati takšno strukturo, ki bo koristila ohranitvi ciljnih (tarčnih) vrst v tem primeru divjemu petelinu (puščanje pevskega drevesa, povečanje prehranske baze z ohranjanjem mravljišč, pospeševanjem zeliščne in grmovne plasti – borovnica, brusnica....)

4.3. Zaščita mladovja z ograjo

Tudi v habitatu divjega petelina se uporabljajo ograje za skupinsko zaščito ciljnih drevesnih in grmovnih vrst pred poškodbami, ki jih povzročajo rastlinojede živali (objedanje, lupljenje, drgnjenje in glodanje). Na rastiščih koconogih kur so ekonomsko upravičene in ekološko sprejemljivejše *lesene ograje*, saj so dobro vidne, zato je nevarnost naleta prostoživečih živali manjša in divjemu petelinu bolj dobro vidna, kakor žična. ***Gozdne kure hitro » startajo« in se zaradi razmeroma velike teže težko izogibajo oviram. Mreže pa je težko opaziti in če se žival vanje zaleti, se ubije.***

Foto: Z. Miklašič (2018)

4.4. IZBOLJŠANJE STRUKTURE SESTOJEV IN FUNKCIJ GOZDA ZA DIVJEGA PETELINA IN RUŠEVCA

Divji petelin in ruševca sta vrsti v zelo neugodnem stanju. Njun življenjski prostor (gozdni sestoji, gozdni rob, negozdne površine v gozdni krajini – pasišča, travišča, mokrišča) in s tem prehrabni pogoji se **slabšajo**.

Ukrepi v gozdnogospodarskem in gozdnogojitvenem načrtovanju vseh OE ZGS na območju Pohorja in Kozjaka v Načrtih GGE vsebujejo izločena območja (rastišča) divjega petelina in ruševca v okviru funkcije ohranjanja biotske raznovrstnosti. Na tej osnovi gre za dodatne ukrepe - omejitve gospodarjenja z gozdovi (časovne in prostorske), ki so sestavni del gozdnogojitvenih načrtov. To pa pomeni prepoved vseh del v gozdovih na izločenih rastiščih z varovalnim pasom 500m od roba rastišča v času od začetka marca do konca junija.

Drevje odbirajo tako, da zagotovijo:

- primerno sestavo drevesnih vrst in vzdrževanje ugodnih struktur gozda (pospešujejo macesen, bor, in v zasmrečenih sestojih bukev). Bukev je pomemben vir prehrane v spomladanskem času (popki) in posamezna starejša drevesa, ki jih petelini uporabljajo kot pevska drevesa. Poseben poudarek je na ohranitvi in sadnji plodonosnih drevesnih vrst.
- primerno pokrovnost zeliščne plasti, kjer so še posebej pomembne borovnica, malina in druge vrste iz rodu *Vaccinium* s. p,
- prisotnost mravljišč, (zelo pomemben vir prehrane kebčkov v prvih dneh po izvalitvi)
- preletne cone, (delež gozdnih jas poraščenih z borovnicami, brusnicami, malinami)
- zadostno število prenočitvenih in pevskih dreves,
- primerna »kopališča« za kure.

Z lovsko upravljavskimi ukrepi pa zmanjšati številčnost malih plenilcev (kuna belica in lisica) in divjega prašiča. Na območjih prisotnosti divjega petelina in ruševca se ne izvaja zimskega in privabljalnega krmljenja divjadi.

Ob izvajanju sečnje dajejo poseben poudarek na sečnem redu, pri katerem je v ožjih rastiščih potrebno zagotoviti prehodnost in preglednost in s sečnimi ostanki ne ustvarjati barier, ki so ovira pri gibanju koconogih kur.

4.5. Omejitve in prepovedi

Če želimo resnično ohraniti divjega petelina na Pohorju in tudi drugod v Sloveniji, je poleg vseh omenjenih ukrepov za vzdrževanje in izboljšanje stanja habitata potrebno z vidika negativnega vpliva nemira, (po A. Poljanec) zmerna gostota gozdnih cest, vzpostaviti režim prometa na gozdnih cestah (pristojnost ZGS v soglasju in skupaj z lastniki gozda), druga možnost je časovna prepoved sečenj v času gnezditve, usmerjanje rekreacije v manj občutljive predele (ureditev moto cross poligonov), prepoved kolesarjenja po brezpotjih, prepoved vožnje z motornimi sanmi v zimskem času, ki je za preživetje petelina in ruševca najbolj kritičen, saj je prehranska izbira skopa, poraba energije za beg pa velika, (določiti koridorje za motorne sani), vzpostavitev naravovarstvenega nadzora, omejitev nabiralništva (borovnica, brusnica), časovna omejitev pašništva, odstranitev žičnih ograj...

SKLEPNE MISLI

Divji petelin spada med najbolj občutljive in neprilagodljive živalske vrste, zato je danes zaradi najrazličnejših sprememb, do katerih prihaja v njegovem življenjskem okolju, **ogrožen**. Zavedati se pa vsekakor moramo, da je **populacija našega divjega petelina obrobna in zato še bolj ogrožena**. Razen za podnebne spremembe in za redke primere bolezni, je za vse druge bolj ali manj kriv človek. Ker vedno bolj posegamo v naravo in pri tem opuščamo ukrepe za varstvo in ohranitev divjega petelina, ta ptič izginja. Rekreacija in druge oblike prostočasnih aktivnosti so v naravnem okolju nenehno v porastu in je odklone težko nadzorovati le z zakonskimi sankcijami. Gre predvsem za zavedanje, da je človek sam povzročil odmik od ugodnega habitata za tako občutljive živalske vrste, kot so gozdne kure. Med drugim je še kako pomembno izobraževanje in ozaveščanje ljudi (lastnikov gozdov, planincev, gozdarjev in drugih uporabnikov prostora) o problemih ogroženih vrst s ciljem, kaj lahko sami storimo za ohranjanje narave. Kolikor smo lovci v preteklem stoletju z zmotnim odstrelom prispevali svoj delež k zmanjševanju staleža divjega petelina, tako sedaj s svojim delom veliko prispevamo za ohranjanje redkih in ogroženih živalskih vrst, torej tudi petelina. Na osnovi Letnih načrtov lovišč oz. lovišč s posebnim namenom izvajamo vzdrževanje gozdnih robov, vzdrževanje in ohranjanje grmišč, sadnja plodonosnega drevja, vzdrževanje jas in ne nazadnje tudi izvajanje odstrela plenilcev. Dejstvo je, da je lov tudi ena od oblik rekreacije, ki pa ima pomembno vlogo pri varstvu narave. Zato lahko ugotovimo, da vse rekreacije niso škodljive in lovstvo v veliki meri prispeva k ohranjanju vrst (A. Poljanec). Vrsto se pa seveda da ohranjati, vendar so za to potrebna nekatera prizadevanja. Stroka mora namreč preko lovskih in gozdarskih načrtov predpisati in izvajati ukrepe za izboljšanje stanja habitatov in populacij. Predpisati omejitve in prepovedi s katerimi zagotavlja primerne pogoje za vrsto. (A. Poljanec)

Z uvajanjem vseh teh prizadevanj in njihovo implementacijo, se bo kljub zamujenemu, dalo to vrsto tudi ohraniti.

Konkreten primer izvajanja dobrih praks upravljanja z gozdnim prostorom na območju prilagojenega gospodarjenja koconogim kuram, je kot priloga predstavljen na primeru Košenjaka (pogorje Kozjak na slovensko avstrijski meji). Predstavljen je način obravnave omenjene tematike pri pripravi vsebin Gozdno gospodarskih načrtov enot, ki jih pripravlja vodja odseka za gozdne živali in lovstvo na ZGS OE Slovenj Gradec Zdravko MIKLAŠIČ.

6. PRILOGA:

- Upravljanje z gozdnim prostorom na območju prilagojenega gospodarjenja koconogim kuram na Košenjaku Z. Miklašič, (2018) – tekst in power point;

Viri:

- V. Mikuletič, Gozdne kure (LZS 1984)
- Priročnik za izvajanje ukrepov NATURE 2000 v gozdni krajini (ZGS OE Slovenj Gradec, 2016),
- A. Poljanec, pripombe k nalogi
- Miklašič Z, -priloga
- Foto, Miklašič Z. 2017, 2018
- Neavtorizirane slike: internet,

PRILOGA: ZGS OE Slovenj Gradec (Z. MIKLAŠIČ)

Upravljanje z gozdnim prostorom na območju prilagojenega gospodarjenja koconogim kuram na Košenjaku (Kozjak)

Težišče dela Odseka za gozdne živali in lovstvo je ne eni strani priprava načrtov upravljanja z divjadjo, na drugi strani pa priprava vsebin ob izdelavi načrtov GGE povezanih z vsemi prostoživečimi živalmi.

Tako so lovsko upravljavski načrti na nek način sestavljeni iz dveh delov. Na eni strani imamo vsebine in ukrepe povezane z okoljem kjer ta divjad živi, na drugi strani pa vsebine in ukrepe, ki jih izvajamo v populacijah divjadi. Tudi vsebine in ukrepi v načrtih GGE se nanašajo na življenjski prostor prostoživečih živali, tako divjadi (se pravi vrst ki imajo lovno dobo in jih lovimo) kot živalskih vrst, ki so na seznamu zavarovanih ali morda celo ogroženih vrst.

Ker pa se življenjski prostor vrst iz skupine divjadi in t.im. zavarovanih vrst dejansko prepleta in ga na nek način koristijo ene in drugo vrste, lahko z istim ukrepom ohranjamo ali izboljšujemo življenjske pogoje za vse živalske vrste.

Zato je za pripravo teh vsebin nujno sodelovanje gozdarjev, lovcev, predstavnikov ZRSVN, lastnikov gozdnih in kmetijskih zemljišč pa tudi drugih deležnikov v prostoru. Kar praktično pomeni, da se o teh vsebinah tekom terenskega pridobivanja podatkov pogovorimo tako z revirnimi gozdarji, lovci, ZRSVN in drugimi ter se na podlagi tega skupaj dogovorimo za območje, kjer so prisotne te živali.

Seveda smo v zvezi s tem pridobili potrebno znanje. Naj omenim, da smo v okviru projekta SUPORT, ki smo ga izvajali na Pohorju pridobili veliko specifičnega znanja o koconogih kurah (tudi od strokovnjakov iz tujine – g. Hubert Zailer). Lahko se pohvalimo, da smo prvi v Sloveniji za terenske gozdarje organizirali terensko delavnico, kako odbirati drevje, da bomo posredno ohranjali ali izboljševali življenjsko okolje koconogim kuram.

Monitoring izvajamo na različne načine, lahko gre za zimski monitoring, kjer iščemo predvsem spalna drevesa in znake prisotnosti v življenjskem prostoru (drekci, živali, peresa, ...) ali monitoring v času razmnoževalnega ciklusa (poslušanje pojočih petelinov, rastivena drevesa – drevesa kjer pojejo petelini, monitoring rastiwe na tleh, monitoring cest in poti – kure rade pobirajo kamenčke po cestah ...). Sprotno pa beležimo tudi podatke kakršnih koli zaznanih znakov prisotnosti teh živali tekom celega leta (gozdarji, lovci, naključni obiskovalci)

Podatke o prisotnosti koconogih kur pridobivamo na različne načine:

- podatki o znanih rastiščih divjega petelina in ruševca (Adamič – 19, Čas),
- podatki o videnjih živali ali njihovih znakov prisotnosti (videne živali, drekci, peresa, kadavri, sledi) revirnih gozdarjev in naključnih obiskovalcev,

- zimski in spomladanski monitoring lovcev,
- monitoring odseka za gozdne živali in lovstvo (znaki prisotnosti, ocena habitata (poudarek na prehranskih zmožnostih – borovnica, malina, jerebika, iglice bora, smreke, macesna, mravljišča, prisotnost spalnih dreves, rastišvenih dreves, preletne cone ...),
- monitoring drugih strokovnih institucij (DOPS, ZRSVN, ...).

Tudi pri analiziranju stanja življenjskega okolja in populacij koconogih kur (med katerimi so v GGE Dravograd prisotni divji petelin, ruševca in gozdni jereb) je bil pristop podoben.

V primeru Košenjaka so pri zbiranju podatkov o življenjskem prostoru koconogih kur pripomogli dogodki povezani z izgradnjo vetrnih elektrarn, kar nam je omogočilo pridobiti podatke DOPS-a in sicer njihovega monitoringa prisotnosti koconogih kur.

Tako smo na karto prilagojenega gospodarjenja koconogim kuram (vijolična barva) ob izdelavi dolgoročnih (10 letnih) gozdnogospodarskih in lovsko upravljaljskih načrtov najprej položili podatke monitoringa DOPS-a. Na karti so označena osrednja rastišvena območja in območja prisotnosti (po evidentiranih znakih prisotnosti) živali. Iz karte se vidi, da nekako ni pokrit ta vzhodni del rastišč. Zato smo se mi orientirali na to območje.

Na predstavitvenem posnetku vidimo (plava barva) naše poti, ki smo jih prehodili tekom izvajanja teh pregledov. To smo izvajali v mesecu marcu in maju, pri čemer smo iskali znake prisotnosti divjega petelina in ruševca (živali, drekce, peresa, kadavre).

UKREPI

1) Ukrepi s katerimi ohranjamo ali izboljšujemo življenjsko okolje koconogih kur

2) Ukrepi s katerimi izboljšujemo biološko pestrost sestojev in s tem biotopsko vrednost habitata vseh rastlinskih in živalskih vrst

1) Spodbude so namenjene vzdrževanju površin v gozdnem prostoru, ki izboljšujejo prehranske in bivalne pogoje za redke in ogrožene prostoživeče živali. Sofinancira se v skladu z gozdnogospodarskim in/ali lovsko upravljaljskim načrtom le objekte, ki so opredeljeni v gozdnogojitvenem načrtu.

Prioriteta obračunavanja vzpodbud je tam, kjer je poudarjenost funkcij gozdov, ki zadevajo živalski svet največja.

- ohranjanje biotopov sečnja (8 EUR/m³)
- ohranjanje biotopov nega (od 1 do 7 dnin/ha – 90 % stroškov na podlagi normativov)
- načrtno puščanje biomase v gozdu (25 EUR/kubik), drevesa nad 30 cm; od 0,5 do 3 % od lesne zaloge:
 - puščanje stoječe biomase (pevska drevesa, prenočitvena drevesa, drevesa z dupli ... 10 m³/ha)
 - puščanje podrte biomase v gozdu

- naravni razvoj biotopov (100 % vrednosti možnega poseka na panju na površini zatočišča za tekoče leto, po 20 EUR/m³)

2) Ukrepi so namenjeni izboljševanju prehranskih in bivalnih razmer za prostoživeče živali v gozdu:

- vzdrževanje pasišč v gozdu: izvajanje tega ukrepa je še posebej pomembno v območjih z večjo gozdnatostjo in manj intenzivnim kmetijstvom. Z vzdrževanjem pašnih površin je povezana tudi dolžina gozdnega roba ...

Po pravilniku o varstvu gozdov se na območjih strnjenih gozdov osnuje in vzdržuje vsaj 5 ha pasišč na 1000 ha gozda.

- vzdrževanje grmišč: ukrep je namenjen izboljševanju prehranskih in bivalnih razmer prostoživečih živali v gozdu. Še posebej je ta ukrep nujen v zasmrečenih območjih z veliko gozdnatostjo. Najboljše lokacije grmišč so na sončnih legah, v bližini vodotokov, odmaknjene od cest, na območjih kjer so koncentracije divjadi največje (zimovališča).... Izvaja se lahko v kombinaciji s sadnjo in vzdrževanjem plodonosnih vrst...

in gozdnega roba: pravilno oblikovan gozdni rob predstavlja prehod iz gozda v druge ekosisteme in je izredno pomemben del krajine. Prehodi med gozdom in negozdnimi površinami naj bodo mehki, postopni, globoki in zaviti. Pravilno oblikovan gozdni rob naj bo visok eno povprečno sestojno višino, stopničast in večslojen. Pušča naj se podrtice, drevesa z dupli, sušice, stara drevesa.

- vzdrževanje vodnih virov v gozdu (Morijeve luže, Bogatčeve..): spodbude so namenjene vzdrževanju vodnih teles v gozdnem prostoru. Vodno telo mora biti dostopno prostoživečim živalim.

- postavitve in vzdrževanje gnezdnic: gnezdnice izdelane iz naravnih materialov, da preprečujejo vstop plenilcem in onemogočajo vstop vode. Pomembno je čiščenje gnezdnic.